

الصورة الشعرية لدى إسحاق عوگن
 أ.د. عماد سعيد
 جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

האימג' השירי אצל יצחק עוגן

סיכום המחקר בשפה העברית

מחקרי הנקרא "האימג' השירי אצל יצחק עוגן" מדבר בקיצור על האימג' השירי וחשיבותו, אחר שפך את האור על חיי המשורר ושירתו, התייחסתי לשלושה שירים מקובץ "בזעף ליל", ושירים אלה הם "במקלט", "אצא אנוכי לבדי" ו"הדורות הבאים ישכחו". נסמכתי על ניתוח את השירים האלה בהיותם דוגמה לאימג' השירי אצל משורר זה. השיר הראשון והשני הם מהשירים הרומנטיים שמקיפים אימג'ים שיריים יפים בעלי משמעות, מגלים את יכולתו של המשורר לבחור במבטא הסוגסטיבי והביטוי הרומנטי שמעבירים אותנו לחלל רחב מרחיב את הדעת. ואילו בשיר השלישי הריק המשורר את תמצית תרבותו הציונית ושנאת המוות שלו על הגויים, באשר קרא במפורש לזכור את השואה והזהיר לשכוח אותה וקרא גם לנקום. הוא משקיע את האימג' השירי להבליט את השנאה והאיבה האלה. אין פלא כי הספרות העברית החדשה הולכת בכיוון זה.

הקדמה

מחקרי הנקרא "האימג' השירי אצל יצחק עוגן" שם את הדגש על האימג' השירי אצל יצחק עוגן, ואיך השקיע המשורר את האימג' לבנות את שירו וגם לשרת את מטרתו של השיר.

התייחסתי במחקר הזה לאימג' השירי וחשיבותו בשירה, אחרייכן, דיברתי בקיצור על חיי המשורר ושירתו. הצגתי את הנושא דרך שלושה שירים הם "במקלט", "אצא אנוכי לבדי" ו"הדורות הבאים ישכחו". שירים אלה נשאבים מהקובץ השירי "בזעף ליל" שכתב המשורר בהשראה מ"השואה". שיריו של קובץ זה, בדרך כלל, רובם בעלי נימה ציונית-פוליטית ומקצתם בעלי נימה רומנטית.

הדבר שדחף אותי לבחור נושא זה הוא חשיבות האימג' בשירתו של יצחק עוגן, לכן החלטתי להתייחס לנושא מזווית זו.

האימאג' השירי

מי שקורא את השירה הוא מבקש את האימאג'ים היפים שמקיף המשורר בשירו. כדי לחפות את רעיונותיהם ולחזק אותם אצל הקורא חוסים המשוררים לאימאג' השירי⁽¹⁾. אין האימאג' דבר חדש, כי השירה קיימת עליו מאז נמצאה ועד היום. ברם, ההשתמשות באימאג' שונה בין משורר לבין אחר⁽²⁾. כדאי לציין שהנטייה האימאג'יסטית אצל המשוררים שונה באומות בהשתנות כשרונותיהן. כבר התפרסמו היוונים בזאת מאחר שהחומר האימאג'יסטי מתגבר על שירתם, כמו שמתגבר על שירת יורשיהם מהמערביים⁽³⁾.

דידראן אומר: "שהאימאג'ים בפני עצמם הם נעלות וחיים של השיר"⁽⁴⁾. עזרא פאונד מרחיק לכת באומרו "מוטב להציג אימאג' שירי אחד בחיים מיצירת עבודות גדולות"⁽⁵⁾.

אחר סקירה על חשיבות האימאג' השירי, צריך להציג את השאלה הבאה: מה הוא האימאג' השירי? "הוא בתיאור פשוט ביותר לו הבעת מצב או מאורע בפרטיהם ותופעותיהם הסנסואליים, הוא ציור מתהווה ממלים, קטע תיאורי למראית-עין, אבל בהבעה השירית משרה יותר מהמשמעות החיצונית וערכו מסתמך על יכולתו הסוגסטיבית הוא בעל יופי עצמי שואב אותו מהפיגשות הקווים, הצבעים, תנועה וכדומה מאלמנטים חושניים, הוא בעל כוח סוגסטיבי מתגבר על כוח הקצב כי הוא משרה רעיון כמו שמשרה אווירה ורגש"⁽⁶⁾.

ראוי לציין שהמגמה האימאג'יסטית בשירה הערבית התגשמה בשני משוררים הם אבו תמאם ובן הרומי. כמות יצרו משוררי הגלות בכיוון זה מלווה אותם המשורר אבו רישה שמקיפה שירתו ציונים גדולים, בורקים בהם קווי מטפורות והצבעים והצללים שלהם⁽⁷⁾.

התנועה האימאג'יסטית הופיעה בתחילת המאה ה-20 על-ידי כמה משוררים אנגליים ואמריקניים כגון עזרא פאונד שייסד אותה בלונדון בשנת 1912, והמשוררת האמריקנית אימי לואל שנהגה את התנועה אחריו בשנת 1914, יתר-על-כן, ד. ה. לורנס, ג'יימס ג'ויס ואחרים.

כבר התעניינו משוררים אלה בהגדרת אמת הדמיון השירי ומהותו הגדרה טוטלית, ויישום אותו על האימג'ים החדשים שיצרו בליריקה במיוחד, על-יסוד שהאימאג' – ולא הביטוי או המילה – הוא השפה האמיתית והמעשית לשירה, בלעדיו מאבדת השירה את זהותה ותפקידה⁽⁸⁾.

יצחק עיגן (1909 – 1991)

נולד בוילנה 29 ביוני 1909⁽⁹⁾, ובה קיבל חינוך עברי-ציוני. עלה לארץ בשנת 1929 ועבד במושבות כפועל חקלאי ובערים כפועל-בנין⁽¹⁰⁾. ב 1932 יצא ללמוד בווינה. כעבור שמונה-עשר חדשים גורש מאוסטריה כאחד החשודים באירגון ההגנה העצמית של הסטודנטים היהודיים⁽¹¹⁾. עם שובו לארץ נתן ידו ביצירה ספרותית ועבד בהוראה, עד לפרישתו לגמלאות. בין השנים 1936 – 1950 עבד כמורה ומחנך בבית הספר "במרכז". מאוחר יותר התמנה למנהל, ומשנת 1960 כיהן כמפקח כללי של החינוך היסודי באזור המרכז. יחד עם ידידו הסופר יוסף אריכא הוציאו דפדפת לספרות עברית (מאה משוררים ומספרים) שהופיעה בהוצאת צ. ליינמן בשנת 1942⁽¹²⁾. ב-1965 נשא לאשה את צפירה קטינסקי, סופרת ילדים, מורה ומוסיקאית. נפטר בתל-אביב, 27 במאי 1991⁽¹³⁾.

שירתו

עוגן השתייך לדור המשוררים והמספרים הארצישראלים. והתבלט מתחילת דרכו כמשורר אנין ובעל תרבות עשירה ומגע לירי. הוא נמנה עם חוג המשוררים שחברו למשורר החשוב יצחק למדן שערך את הירחון

הספרותי "גליונות" בשנת 1934 שהיה בית למשוררים כיצחק עוגן. אך כתב העת הזה חדל מלהתקיים לאחר מות עורכו בשנת 1955.

ראוי לציין שמשוררים אלה נדחקו לשוליים כמעט בכוחנות על-ידי משוררי קבוצת "המודרנה", שמנהיגיה היו אברהם שלונסקי והסופר אליעזר שטיינמן שהצליחו בהתייחסם בזלזול ובבוטות לקבוצת משוררים מובהקים. להציגם כשוליים לא חשובים ולהרחיקם בהתמדה מתודעת הציבור. ביניהם נמצא יצחק עוגן.

בני חוג משוררים אלה לא ניגחו את שירת ח.נ. ביאליק כ"משוררי המודרנה", ואף לא צידדו בעמדתם להדיח אותו ואת בני דורו ממרכז השירה.

כדאי לציין ששירתו של עוגן לא זכתה בהתעניינות שראויה אלא על-ידי פרופ' אבידב ליפסקר במונוגרפיה שלו שהתפרסמה בשנת 2006 בספר המאיר את שירת עוגן ובני חבורתו ודורו באור חדש ומזווית מקורית. ספר זה נקרא, "שירת יצחק עוגן: אקולוגיה של ספרות בשנות ה-30 וה-40 בארץ ישראל"⁽¹⁴⁾.

ספריו

- ❖ בהזדככות : שירים (תל-אביב: גליונות, 1935)
- ❖ בשער הכליה והפלא : שירים (תל-אביב : גליונות, 1939)
- ❖ יש מולדת לאיש : שירים (תל-אביב : צ' לינמן, 1940)
- ❖ בזעף ליל : שירים (ראובן מס, 1943)
- ❖ על גשר הליל : שירים (תל-אביב : נ' טברסקי, 1947)
- ❖ שמים אחרים : שירים (תל-אביב : דביר, 1951)
- ❖ בחצרות ירח : שירים (ירושלים : קרית ספר, 1956)
- ❖ דמות רזים (תל-אביב : ספרי קמפון, 1962)
- ❖ שירים (תל-אביב : יבנה, 1962)
- ❖ שירים אל קצה תוחלת (תל-אביב : 1967)
- ❖ ההר והאילן : שירים (תל-אביב : עקד)
- ❖ לכוכב, לדשא : מבחר שירים (תל-אביב : רשפים, 1981)
- ❖ החסד, הדין : שירים (תל-אביב : רשפים, 1990)⁽¹⁵⁾

האימג' השירי אצל יצחק עוגן

יצחק עוגן הוא מהמשוררים העברים הסמלנים-אימג'סטים שבדורנו. הסמלנות שבשיריו אינה תהויה-בהויה, אינה מעורפלת-מעומעמת, אינה מסתורית, אלא יוצאת בציורים-אימג'ים ונשמעת כרומנטיקה חלומה⁽¹⁶⁾.

צריך לומר שהאימג' השירי של עוגן בעל מימדים אימג'יים, את הדבר הזה אנו נראה בשיריו שנתייחס אליהם במחקר זה.

מי שמבקש למצוא את האימג' השירי עליו לקרוא את הליריקה שנחשבת מעין לא אכזב לאימג'ים אלה, כי מתכונות הליריקה ההסתמכות על האימג'ים משום שהם האמצעי האכספרסיוניסטי בסוג זה מהשירה⁽¹⁷⁾.

מהמשוררים הידועים בליריקה בגרמניה גותה ושילר, ובאנגליה בירון ושילי, ובצרפת לאמארטין, ביקטור היגו ובודלר, וברוסיה פושקין⁽¹⁸⁾.

ביאליק נחשב מהמשוררים הליריים הבולטים ביותר בספרות העברית החדשה, וגם־כן גרינברג, שלונסקי, אלתרמן, יצחק למדן, ויצחק עוגן⁽¹⁹⁾. יתר־על־כן, התפרסם בתחום זה המבקר־המשורר ישורון קשת⁽²⁰⁾.

על־אף שהסתיים האימג'יסם רשמית בשנת 1918, אלא שהוא הטביע את חותמו על סופרים רבים מהם יצחק עוגן ובמיוחד בקובץ השירי שלו "בזעף ליל" שכתב בשנת 1942 והסיבה שהאימג'יסם "לא היה סתם תיאורית מתקשרת בתקופה היסטורית מסוימת, אלא היה שיטה יצירתית וביקורתית ניתן להשתמש בה באיזה זמן ומקום כי היא קשורה במהות הפעולה היצירתית"⁽²¹⁾.

שיר "במקלט"

השיר הרומנטי הזה הוא בחזקת סיפור מתובל באימג'ים שיריים מספר לנו יצחק עוגן סובב סביב צללי העבר שעשה המשורר כמיטב יכולתו להיחלץ ממנם אבל בכדי. ראוי לציין שכותרת השיר "במקלט" מזכירה אותנו שהמשורר היה רואה "חיי הקצרים כמירוץ נואשים ממקלט אל מקלט, כדילוג מכוכב אל כוכב, כפירפור במכמורת אבדן ואימים"⁽²²⁾.

צריך לשים לב שמילת "צל" או "צללים" נשנות פעמים רבות מאוד בקובץ "בזעף ליל" והסיבה חוזרת, לפי דעתי, למהות הרומנטית של המשורר שהועיל ממלים אלה להוות הרבה מאימג'יו השיריים.

להלן השיר כלשונו :

סבּוּנִי סְבּוּנִי צְלָלִי הָעֶבֶר
וְעַד לְחֻדְרֵי הַדְּרִיכוּנִי מְנוּחָה
אֵינִי מְפִירָךְ, מְעוּנֵי הַמוֹזָר,
הַצְּצָתָ בְּאֵיבָהּ, פְּנֵתִי הַבְּטוּחָה.

זוֹיֵת בְּתוֹכְךָ הַתְּעַטְפָה בְּשִׁתִּיקָה,
תְּמוּנָה עַל הַנּוֹ מְעַקְמֵת מְבֹטָה,
כְּפֶסֶא מְחֻבֵּק לִי עוֹנָה בְּחֻרִיקָה,
גוֹנֵחַ שְׁלֵתָן תַּחַת לַחֵץ הַיָּד.

צְלָלִי הָעֶבֶר! הוּי צְלָלִי הָאֶתְמוּל!
מִדּוּעַ דְּרַכְתֶּם עַל הַסֶּף עִמָּדִי,
וְאֵנִי מֶה תְּפַצְתִּי לְשִׁכַח הַפֶּל
וְלִהְיוֹת לְבִדִי, לְבִדִי, לְבִדִי.

וְאֵנִי הֵן נִפְצָתִי קְבָרִים עַל קְבָרִים,
חִלְצָתִי קְרָשִׁים מְגֹדֵר וּמְשׁוּכָה - -
מִתֵּי הַבְּזוּיִים וְשִׁנוּאִים וַיְקָרִים
הָאֶמְנָם פֶּה אֶתֶם, בְּפִנְהַ הַבְּטוּחָה

וְאֲנִי בְּדֵי חַנּוּם הָאֵמַנְתִּי בָתֶּם
 וְשָׂאוּכַל עֲזָבְכֶם בְּאַחַד הַיָּמִים,
 וְאַתֶּם עֲקַבְתֶּנִּי הָלוֹם, עַד הָלוֹם,
 וְדַבַּק עִמָּדִי לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים!...⁽²³⁾

בקטע הראשון, מצייר המשורר אימג' שכלי (צללי העבר) מקיף מטפורה שמית באה בהרכב דקדוקי של נסמך וסומך, פה הנסמך חושני ואילו הסומך מופשט. באופן זה מנסה המשורר לגשם את הזכרונות והמאורעות הקודמים ואיך שהם הקיפו בו הקפה גמורה. המשורר מעביר אותנו לחדרו כדי לצייר לנו אימג' שירי אחר, כאילו הצללים סיוט מטריד את מנוחתו. אחר סבל זה, מוצאים את המשורר מדבר עם מעונו הזר והפינה הבטוחה במעון זה שמביטה אליו באיבה, והמטרה משיחה זו היא האנשת הדברים (המעון והפינה הבטוחה) לבטא את תחושתו בזרות בתוך ביתו.

ובקטע השני, נמשכים האימג'ים השיריים מאחר שממשיך המשורר לדבר עם מעונו באומרו שבך פינה (התעטפה בשתיקה), אני חושב שהשתיקה היא סמל להתרחק הפינה מהמשורר, הסמל המופשט שהוא שהשרה על הפינה המוחשית, דרך תיאור פרטי המקום, נרגיש שהמשורר נותן אותנו אימג'ים שיריים מביעים את מחשבה חושנית כגון (תמונה על הוו מעקמת מבט), (כיסא מחובק לי עונה בחריקה), (גונח שולחן תחת לחץ היד). הדבר שמאיץ את המשורר אל המחשבה החושנית מישום שהיא מתעמקת ביותר בתוככי הדברים ולא סתם לעמוד אצל שטחם ואופניו המוראיים⁽²⁴⁾.

ובקטע השלישי, מנסה המשורר להציג אימג' שירי דרך קריאת הצללים (הוי צללי האתמול) ושאלתם שמקיפה את התוכחה וכאילו מדבר עם איש כדי לגשם את התחושה (מדוע דרכתם על הסף עימדי?) בעת שמביע את חפצו הנמרץ לשכוח אותם כדי להתבודד ונשאר בדד.

הקורא רואה במלים של קטע זה שהן מלים נורמליות אולם הן מעוררות אינטראקציה שלו בשל "המשורר יכול לצבוע הביטויים השגרתיים כגון שירי נפלא ולעשות ממנם דרך וירטואוזיות משפטים וביטויים"⁽²⁵⁾.

ובקטע הרביעי, מוצאים שהמשורר בצורה ספונטנית מנפץ את הקברים (זכרונות העבר) ומסיר ממנם המחסומים משום שבן-האדם אינו יכול להיפרד מהעבר שלו או זכרונותיו בשום אופן, שוב חוזר לדבר עם (המתים הבזויים ושנואים ויקרים) שלו שמתכוון המשורר בהם, לפי דעתי, זכרונות העבר וצללי אתמול ומתפלא שהם עמו (בפינה הבטוחה).

אני סבור שמי מעיין בקטע הקודם חש בחובו שהמשורר קרוב מהדברים כי הוא כשמשותלב בהם משרה עליהם את רגשותיו⁽²⁶⁾.

ובקטע האחרון, יסיים המשורר את דיבורו היפה עם צללי האתמול שלו כדי למסור את מסרו לקורא כי אין מנוס מהזכרונות אפילו עשינו את הכל להתחמק ממנם אולם אין ספק שהם עמנו לעולם.

שיר אצא אנוכי לבדי

אני חושב שהשיר הרומנטי הזה הוא השיר היפה ביותר בין שיריו של יצחק עוגן שיצר בו אימג'ים שיריים נפלאים מעוררים את תשומת ליבו של הקורא הנוסע עם המשורר למקומות רחוקים דרך דברים שונים כגון ספינות, שירים, ויונים ועוד:

אצא אנוכי לבדי

היום אינני רוצה לכתב שיר,
 ואינני רוצה לדבר מעצמות,
 כי מלא לבדי צעקה כמצולה,
 כי גועים בי קולות הבוקעים מן התהום
 כגלים זידונים זה-אל-זה בקצפם –
 והים כי יגעש ואבדו הספינות היפות
 שישטחו מפרשן אל-רוחות ותרסה –
 ואבדו נערי דגים משליכים ממרתם
 במים שורצים דגי-זהב וצללים –

שלחתי שירי כספינות לבנות-גף
 להפליג אל איי החלום אשר שם הזהב
 ושם הפנינים – חלומות הימים וקסמם;

שלחתי שירי על פני המרחק התכל
 לחפש במרומים הכסויים מעיני
 את תפלות ילדתי לאלהים –

שלחתי שירי כיונים מכלובן
 לטבל בתהום הכפויה על ראשנו
 וכה צויתין:
 יוני הטובות!
 יוני הכלואות, ברחנה מלב,
 פרחנה לכן מרשתי הפרושה,
 מלכד עיני וחשקי ורצוני,
 אל מקום לא ישיג כל אמן על קשתו⁽²⁷⁾

אחרי שנכשל יצחק עוגן לשכוח זכרונות העבר וצללי האמש כמו שראינו בשיר "במקלט", מבחינים אותו בשירו הרומנטי המעניין מנסה ללכת בדרך אחרת כדי להפיג את נטל הזכרונות שמרגיש בו.

השיר "אצא אנוכי לבדי" הוא שיר נכתב דרך גוף ראשון כדי להביע את הסוביקטיביות של המשורר כי הסוביקטיביות היא לראות את המשורר ישירות אחר מלותיו, והוא אינו צופן עליך גוף המדבר לעתים קרובות⁽²⁸⁾. ברור דרך שם השיר שהוא בריחה מהמציאות אל מקומות רחוקים מתהווים מתוך הדמיון השירי.

השיר מתחיל בשיחה הישירה של המשורר שמבטאה אי רצונו לכתוב שיר ולדבר במלים מקושטות מנמק זאת באימג' שירי (כי מלא לבבי צעקה כמצולה) אימג' זה מקיף דימוי הלב (מקום הרגש) במצולה כדי להשרות עליו מימד מקומי תהומי מבהיר שסיבת מליות הלב בצעקה היא הקולות הגועים בו והבוקעים מהתהום המציג סמל לאבדון. המשורר מדמה את הקולות האלה כגלים רשעים בקצפם, גם־כן הוא עושה את הטבע נכנע לתנועת נפשו וצורכה כי מותר למשורר להוות את הטבע כמות שהוא רוצה, ולפי השקפותיו האישיות, אם ראה שזה הדרך היחיד או הסגנון הצודק ביותר לבטא את עצמו.⁽²⁹⁾

המשורר נותן לנו אימג'ים חושניים (והים כי יגעש ואבדו הספינות היפות ששטחו מפרשן אל־רוחות וחרסה) הדבר המחייב את המשורר להשתמש באימג'ים סנסואליים הוא יכולתם להגשים את היופי או לבטא את העובדות הפסיכולוגיות והאורגניות⁽³⁰⁾.

גלוי וידוע שהשיר השתקפות לפסיכיקה של המשורר. אין ספק שהאבדון המרגיש בו המשורר ישתקף באימג'ו השיריים דרך הדברים שמתאר. האבדון או התעייה שסובל ממנם (נערי דייגים) הם מבטא לא ישיר לאבדון המשורר ותהייתו (ואבדו נערי דייגים משליכים מכמתם).

בימים שורצים דגי־זהב וצללים

ההרגשה באבדון תופסת מרחב גדול אצל המשוררים כמו המשורר העיראקי בדר שאכר אלסייב שאמר:

היודעת איזה יגון שולח הגשם?

- - - - -

ואיך מרגיש בו היחיד באבדון? ⁽³¹⁾

וגם־כן היתה המשוררת העברית דליה רביקוביץ מתארת את האבדון בשירתה ובורחת מפני המציאות⁽³²⁾.

כשקוראים את הקטע השני מהשיר הזה, זוכרים אנו את דעתו של מ.י. ברדיצ'בסקי "השירה האמתית הופכת את העולם לראי בשביל נפש המשורר, ומהלכם של הדברים שם בחוץ הוא על־פי רוח המשורר"⁽³³⁾. בקטע הזה, דימה המשורר שיריו באוניות שמפליגות אל (איי החלום) באשר הוסיף את המוחש (איים) למופשט (חלום). במקומות ההם, יש גם דברים מוחשיים (זהב, פנינים) ודברים מופשטים (חלומות הימים וקסמם). כבר קישר המשורר בין דברים שונים באימג' זה דרך הדמיון כי היוצר הוא המקשר מתוך הדמיון בין דברים אין יחס ביניהם כמות נראים לעיני האנשים⁽³⁴⁾.

ובקטע השלישי, רואים פזמון חוזר (שלחתי שירי) שבא בקטע השני ונשנה בקטע הרביעי. התפקיד של פזמון חוזר הוא "קיבוץ השיר דרך הישנות מאורגנת אף אם אינה קפדנית"⁽³⁵⁾.

אני רואה שקיצרון ידו של המשורר ללכת למרחקים רחוקים במרומים הכסויים מעיניו לחפש את תפלות ילדותו להפנותן לאלוהים, הוא הדבר הדוחף אותו להפציר בשיריו השלוחים להשיג מטרה זו דרך אימג'ים שיריים יפים מזכירים אותנו באמירתו של בן־אור האומר שיצחק עוגן "מצייר ומכייר את העולם, גם שעה שעושהו לכלי־הבעה לרוחו הקשה והנכאה, משבצהו ומשפרהו, מצופף את המראות וחורזם על מחרוזת נוצצת ושובה את הלב"⁽³⁶⁾.

ובקטע הרביעי והאחרון, מתחיל המשורר אימג'ו השירי בדימוי המופשט (שירי) במוחש (כיונים) כלומר שהוא שלח את יוניו הכלואות מכלובן, והדבר המוזר שהוא שלח אותן לעוף בחלל הרחב אלא להפך לטבול ביגונו שקרא לו (התהום הכפויה על ראשנו). המשורר מסיים אימג'ו השירי בצווי ודיאלוג שלו עם שיריו דרך הגשמה,

כבר הגשים את שיריו ביונים הטובות והכלואות, ומצווה אותן לברוח מליבו כדי לעוף רחוק מרשתו הפרושה, ורחוק מלכד חושיו ורצונו למקום אין ביכולת אף-אחד להגיע אליו.

כשנסיים את קריאת השיר הזה, נסכים לדיעה האומרת "שלאומנות שני דחפיים מצורפים אינם בולטים אלא אם נמצאו יחד: רצון האמן לפרקן את רגשו, וחפצו לשים את הפרקן הזה באימג' מעורר בכל מי שמקבל אותו דומה לרגשו"⁽³⁷⁾.

הדורות הבאים ישכחו

הדורות הבאים ישכחו, יסלחו,

הבנים לי ילעיגו קולם,

אנכי לא אשכח, אנכי לא אסלח,

אנכי לא אשכח לעולם.

הם כמהם אל האור ורעבים למחול

וקסומים אל בדיה חדשה –

אנכי אסגר עם עצבי ומריי,

אנכי עם רוחי הקשה.

בכסותי עוד ספוג כל הדם השפוך,

אנחות באזני נשמעות,

איך יערב לי ייני – ומהול הוא אתי,

ופתי נלושה בדמעות?

איך אשא את עיני למרומים הזכים,

אשאן לעבים הזכות,

עששות מקלון וכבדות מיגון,

מנקמה לא-באה נמקות?

אנכי עוד אראה – ורואה עד עולם

נהרי-נחלי הזועה, -

ואשרי המחכה לנקמת הנקמות,

ואשרי המחכה לשעה!

הדורות הבאים ישכחו, יסלחו

וקסומים לשירם ומחולם - -

אנכי לא אשכח, אנכי לא אסלח,

אחכה עד עולם, עד עולם! ⁽³⁸⁾

השיר הזה בעל צביון פוליטי היסתי. המשורר משקיע את כשרונו האימג'יסטי בו כדי לגלות שנאת החמס הכמוסה שלו. והשיר כולו, לפי דעתי, הוא השוואה בין עמדת המשורר המייצג את בני דורו מזה ועמדת דור

הבחורים מאידך גיסא. הדור הראשון, דור המשורר, צמא נקמה והדור השני שוכח בשל תענוגות החיים. כבר כתב המשורר את השיר הזה בהשראה מהשואה המלהיבה רגשי הנקמה כדי למנוע את הדורות הבאים מלשכוח אותה.⁽³⁹⁾

לפני שנתייחס לאימג' השירי בשיר זה שנכתב לפני הקמת ישראל בשנים ספורות, צריך לומר שהספרות הציונית בשלביה הראשונים, ושיר זה נכנס בצורה או אחרת במסגרת ספרות זו, מסתמנת בתכונות דוקטרינריות ומציגה את המחשבה הציונית ונושאת דגל ההיסת במרבית היצירות הספרותיות של ביאליק, אחד העם, מושה הס, פנסקר, והרתזל.⁽⁴⁰⁾

הקטע הראשון מתחיל בתיאור ישיר דרך הניגוד:

הדורות הבאים ישכחו, יסלחו X אנוכי לא אשכח, אנוכי לא אסלה
הבנים לי ילעיגו קולם X אנוכי לא אשכח לעולם

המשורר מנסה מתוך ההרכב של הקבלה שנושא מקרה הניגוד, לשים את הדגש על היציבות ולסרב נימוס את הגויים כדי לאשש ולהמשיך משנקרא היסור היהודי בזכרון היהודי ובסופו של דבר השארת המחסום הברזלי ההוא המפריד בין היהודים לבין הגויים.⁽⁴¹⁾

בקטע השני, מתאר המשורר דרך אימג' שירי טוטלי אוסף בין בחורי היהודיים וגעגועיהם לחיים ריקניים קיימים על התפלות והנטייה לפברק בדוטה חדשה, לבין המשורר המסתגר ביגונו ודיכאונו.

ובקטע השלישי, מבליט המשורר אימג' מוחשי חזותי שמעי. הוא בהיותו יהודי כאילו כסותו סופגת כל הדם הנשפך של היהודים על-ידי הגויים. כאילו הוא שומע באוזנו אנחותיהם, ואחרי-כן מסיים את אימג'ו השירי בשאלה איך יערב לי יניי-ומהול הוא אתי, ופתי נלושה בדמעות?.

המשורר ניסה דרך אימג' עגום זה לעורר את רגשי השנאה של היהודי שנולד נורמלי בדיעה צלולה ופסיכיקה לבנה, אחר-כך נכנע לתרבות "מיוחדת" וגדל נושא משקעים ושכליות מפגרת של כמה מיאות, הדבר שדוחף את היהודי הזה למחוזות בתוקף בשל הנציזם הרג אלפים מהיהודים בקונספרציה ציונית ואילו מיטיב להרוג את הילדים והנשים הערביים החפים מפשע.⁽⁴²⁾

הציונות שמה את הדגש דרך התרבות על הרדיפה והפוגרומים שהיהודים נחשפו להם בתולדותיהם, והקרוב ביותר ביניהם מה שקרה במשך תקופת הנציזם. הציונות מפריזה במאורעות אלה לדרגת האגדות, לכן סובל היהודי מתסביך "השואה" כלומר ההשמדה.⁽⁴³⁾

מאמצי הציונות הצליחו לגדל דור של יהודים מביניהם יצחק עוגן שהצטבעה פסיכיקה שלהם ברעיונותיה ונהפכו לשופר שונה את דבריה, אלא שמבטם לחיים היה זורם ממעין זה, דברים אלה מופיעים בצורה ברורה בקטע הרביעי והחמישי מהשיר.

שואל המשורר מצייר אימג' שירי מבטא את הדכדוך הנפש שלו, לפי דבריו, בגין הנזק שפגע ביהודים, עד שאינו יכול לשאת את עיניו למרומים הזרים ולעבים הזכות, הן אינן יכולות לראות כראוי בגלל הקלון והיגון והנקמה שאינה באה כפי שטוען המשורר.

בקטע הרביעי, בא האימג' השירי מתבסס על שיחתו הישירה של המשורר המסתמת בהחלפת המודעים, העין עששה לא בגלל רוחק השמיים אולם בגין הקלון והכאב הפסיכולוגי שמרגיש המשורר שהשפיעו שלילית על עיניו, יתר-על-כן שהעין רואה אולם המשורר אומר שהיא סובלת מיסורים שונים.

בקטע החמישי יסיים המשורר את השקפתו הפסימית באימג' שירי מועיל שהיהודים נשארים נרדפים. מבטא את זאת בהוספת המוחש (נהר-נחלי) למופשט (הזוועה), אולם הנחמה שהמשורר מאיץ את היהודים לחכות עד שיבוא מועד הנקמה מהגויים.

ראוי לציין שבקטע הששי-האחרון, שונה המשורר אותו רעיון ואותן מלים שהתחיל בהם את שירו, רעיון זה ומלים אלה משקפות המוטיב החשוב ביותר שמשלת על שכלו של המשורר ושירו בעת ובעונה אחת.

המסקנות

- 1- האימג' השירי משחק תפקיד חשוב בשירה כי הוא עושה את השיר יפה וריטורי לבטא את המשמעויות שרוצה המשורר למסור לקורא.
- 2- האימג'ים השיריים שונים למסור את המשמעות לקורא לפי הכשרון הלשוני של המשורר, ככל שהיה בקי בלשונו, יהיו אימג'יו השיריים טובים ויפים ביותר כמו שראינו בשירים הרומנטיים של עוגן.
- 3- הספרות העברית החדשה, על-פירוב, ספרות תעמולתית תכליתה שירות את המטרות הציוניות. זה היה ברור בשיר (הדורות הבאים ישכחו) באשר השקיע עוגן האימג' השירי לתגבר את רגשי השנאה והאיבה המשתוררים ביהודים כדי לנקום מהגויים.

שולי המחקר

- (1) أبو شريفة، عبد القادر. قزق، حسين لافي. مدخل إلى تحليل النص الأدبي. ط 4. دار الفكر، عمان، 2008، ص 25.
  - (2) عباس، إحسان. فن الشعر. ط 3، دار الثقافة، بيروت، ص 230.
  - (3) ضيف، شوقي. دراسات في الشعر العربي المعاصر. ط 6، دار المعارف، مصر، 1976، ص 229.
  - (4) لويس، سي – دي. الصورة الشعرية. ترجمة: د. أحمد نصيف الجنابي، مالك ميري، سلمان حسن إبراهيم، مراجعة: د. عناد غزوان، دار الرشيد، بغداد، 1982، ص 20.
  - (5) مجموعة من النقاد. استنطاق النص – قراءات نقدية في الشعر والمسرح والرواية. ترجمة: د. محمود درويش، ط 1، دار المأمون، بغداد، 2012، ص 22.
  - (6) درويش، خضير عباس. الصورة الشعرية عند عبد الرزاق عبد الواحد. رسالة ماجستير غير منشورة، جامعة بغداد، كلية التربية – ابن رشد، قسم اللغة العربية، 2001، ص 33.
  - (7) ضيف، شوقي. المصدر نفسه، ص 221 – 224.
  - (8) راغب، نبيل. موسوعة النظريات الأدبية، ط 1، مكتبة لبنان، 2003، ص 179 – 180.
- ينظر: وهبة، مجدي. المهندس، كامل. معجم المصطلحات في اللغة والأدب. مكتبة لبنان، بيروت، 1979، ص 61

<http://he.wikipedia.org/wiki/אימג'ים>.p.1.

The New Encyclopedia Britannica. Vol 5, Chicago, 1974, p.308.

- (9) <http://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/00982.php.p.1>
- (10) בן-אורי, א. תולדות הספרות העברית בדורנו. כרך ראשון, הוצאת "יזרעאל", תל-אביב, 1968, עמ' 321.
- (11) ש, אברהם. מילון הספרות החדשה העברית והכללית. הוצאת "יבנה", תל-אביב, 1978, עמ' 571.
- (12) מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית.
- (13) <http://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/00982.php.p.1>
- (14) ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית.
- (15) <http://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/00982.php.p.1>
- (16) בן-אורי, א. תולדות הספרות העברית בדורנו. שם. עמ' 322.
- (17) عبد الباري, ماهر شعبان. التذوق الأدبي. ط 3, دار الفكر، عمان، 2011، ص 42.
- (18) الطاهر، علي جواد. الثقافة الأدبية للطالب. ط 2، دار الرائد العربي، بيروت، 1987، ص 25.
- (19) ש. אברהם. שם. עמ' 976.
- (20) علي، فؤاد حسين. الأدب اليهودي المعاصر. معهد البحوث والدراسات العربية، القاهرة، 1972، ص 150.
- (21) راغب، نبيل. المصدر نفسه، ص 184.
- (22) בן-אורי, א. תולדות הספרות העברית בדורנו. שם. עמ' 323.
- (23) עוגן, יצחק. בזעף ליל. הוצאת ראובן מס, ירושלים, 1943, עמ' 37.
- (24) إسماعيل، عز الدين. التفسير النفسي للأدب. دار المعارف، القاهرة، 1963، ص 105.
- (25) الطالب، عمر محمد. المذاهب النقدية، دار الكتب للطباعة والنشر، الموصل، 1993، ص 16.
- (26) إسماعيل، عز الدين. المصدر نفسه. ص 65.
- (27) עוגן, יצחק. שם. עמ' 7.
- (28) الطاهر، علي جواد. المصدر نفسه. ص 24.
- (29) إسماعيل، عز الدين. المصدر نفسه. ص 65.
- (30) درويش، خضير عباس. المصدر نفسه. ص 159.
- (31) أبو شريفة، عبد القادر. المصدر نفسه. ص 13.
- (32) <http://library.osu.edu/sites/users/galron.1/00396.php.13/12/2007.p.1>
- (33) בן-אורי, אהרון. תולדות הספרות העברית החדשה. כרך שני, הוצאת "יזרעאל", תל-אביב, 1972, עמ' 202.

- (34) مصطفى، فائق. علي، عبد الرضا. في النقد الأدبي الحديث منطلقات وتطبيقات. ط 2، دار الكتب للطباعة والنشر، الموصل، 2000، ص 33.
- (35) غزول، فريال جبوري. "فيض الدلالة وغموض المعنى في شعر محمد عفيفي مطر". مجلة فصول، م 4، العدد 3، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، إبريل / مايو / يونيو 1984، ص 179.
- (36) بن-أور، أ. تولדות הספרות העברית בדורנו. שם. עמ' 323.
- (37) درويش، خضير عباس. المصدر نفسه. ص 48.
- (38) عوگن، יצחק. שם. עמ' 35 – 36.
- (39) بن-أور، أ. تولדות הספרות העברית בדורנו. שם. עמ' 326.
- (40) السعد، جودت. الأدب الصهيوني الحديث بين الإرث والواقع. ط 1، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت، 1981، ص 77.
- (41) أمين، بديعة. الأسس الأيديولوجية للأدب الصهيوني. ط 1، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1989، ص 143.
- (42) السعد، جودت. المصدر نفسه. ص 86.
- (43) عطاري، عادل توفيق. التربية اليهودية في فلسطين المحتلة و "الدياسبورا". ط 1، مؤسسة الرسالة، بيروت، 1980، ص 35.

المستخلص

تضمن بحثي نبذة عن الصورة الشعرية وأهميتها، ومن ثم تحدثت باختصار عن حياة الشاعر وشعره. تناولت ثلاث قصائد من مجموعة "في غضب الليل" الشعرية وهذه القصائد هي "في الملاذ" و "سأخرج أنا لوحدي" و "ستتسى الأجيال القادمة".

لجأت إلى تحليل القصائد بوصفها أنموذجاً للصورة الشعرية لدى هذا الشاعر، فالقصيدتان الأولى والثانية هما من القصائد الرزمانية التي تضمنت صوراً شعرية جميلة ومعبرة، تدل على قدرة الشاعر على اختيار اللفظ الموحى والعبارة الرومانسية التي تنقلنا إلى فضاءات رحبة تشرح الصدر. أما القصيدة الثالثة فقد أفرغ الشاعر فيها عصارة تربيته الصهيونية وحقد الدفين على الأغيار (غير اليهود)، إذ دعا فيها بشكل صريح إلى عدم نسيان الكارثة النازية وضرورة الانتقام موظفاً الصورة الشعرية في إبراز هذا الحقد وهذه الكراهية، ولا غرابة في ذلك فالأدب العبري عموماً ينحى هذا المنحى.

لم يحظ الشاعر إسحاق عوكن بالاهتمام الكافي من قبل النقاد، إلا أن البروفسور أفيدب ليفسرك تناولته في دراسة مفصلة بعنوان "بيئة الأدب في الثلاثينيات والأربعينيات في فلسطين"، سلط فيها الضوء على الشاعر ورفاقه وعصره ومكامن الأصالة في شعره.